

(Чилгичнь. Эклцинь 228-ч номерт).

— Алтн билцг, алтн бус, цагъан торгън алычур...

„Акал юмн, ода къртл бишмүд гарч ирэд уга!? Халалт, Зубайда эктэгъан хоюрн хагърн гиджана...“

Эдн харм болджана... Уга, хагърцхаг...“

—...альчур, цагъан торгън бишмүд, хар, ногъан, шеемг... олин зүсн бишмүдс, башмг—Зубайда, —түгәджәсн гергн күчнәс дотрасн угән гаргәдждж келәд, саналдад, агъар кииль.

Зубайда эктэгъан хагърв.

Цугъар дор ормдан менрлждж одцхав.

Умскүл аялгъснәнн темдгт Зубайда эктэгъан босад, герин хора темцхав. Амтн экләд шуугв. Гермүдин ора деерәс, умскүл түгәджджсн гергиг модар шивәд, хамринь улан галз кегъад оркцхав.

Хасана элгн-саднас нег чигн күн умскүлән авсн уга. Ичр хатуд, нег гергн цуг умскүлиг хурадж авад герт орулв. Тендн йоста дан болджана. Зубайда орклад уулсн, шууган, хәәкрлән, керлдлән.

—Сәәхн бишмүдән бийдән улдәккәд, юуни нүдәр манъгъдур тер бер маднур халә-хмб?!

Тиим күн бер биш, ичрән геесн күн. Оч келтн, кемер теруңлә бәәх болхла Хасан мана биш. Мини дү биш,—гигъад хадм-эгч эгзәнәд ууляд бәәнә.

Энүг цугъар дөннәджджәцхәнә.

Салимат сонъстха гигъад, абрц цугъар хәәкрләд бәәнә.

Салимат сонъса чигн бәәнә.

Уга. Сонъссн тоот багъ. Махмудан балм болтл цокулсн болдж энүнд медгнә. Зүркн хойр анъг болад шуурад, шавас цусн гооджсн болад, Салимат брәл әмтә сууна, минь ода цугъар ордж ирәд, энүнә зүркинь эдн ягъдждж салвлв, тер мет бәәсн цогцинь кәлдән ишкәд салвлцхәх...

Энүнәс эдн бишмүдинь, улдсн ганцхн бишмүдинь авхар бәәцхәнә. Энүг гарсн бдрәсн авн, энүнд гидж эк-әцкн цуглулсн, збәсн збдрәснә улдсн ганцхн эн бишмүд. 18 джилин дуусн збдр цуглулхларн, тедниг цугинь әмтәд түгәдждж бгәд, әндр бдр бшәтә болхин тәлә тедн цуглулдж.

Харм тәрсмб аль дурго болсн бәәдлгәгъар Салимат бишмүдүрн халәв: бишмүд бийинь шатагъад бәәв, зуг гал падрсн бнъгәрн биш. Уга. Энүг тәәляд, кәл дорн хаяд бгчкхн: „автн, хахдж үкцхәтн, зүг нанд, манд джиргәл бгтн...“

Салимат генткн адгъмта бәәдлгәгъар бишмүдинн товчиг экләд тәәляд, цагъан мәнъгн бусән, нег ханцан тәәляд оркв...болв... дәрк мини, ягъджанав би, нанд нань умсдг юмн угалм, цугинь бгчкхләхн би...

Тиим бәәдлгә кевтән, әрә әмтә гишнъ, толгъагъан унъгъадждж кецәлләд, кесгтән эн суув. Кууки цаган сергәдждж ухалдждг чигн билз эн. Тер сәәхн цаган эн нам, ягъад

ттиим шулун чилдждж одсинь, ягъдждж бнъгрсинь чигн медсн уга билә. Ур кууктәгъән хоюрн ус авхар Кубаня кәвәд одхларн, экән ардасн дуудждж автл кууңдәд суусн хаалгъсәс онъгдан юмн кууки цагиннъ джиргәлд нам уга...

Эн бишмүд... Ямр дүнъгә зовлнъгта кевәр энүг нанд әкм кедж бглә! Эн бишмүдин 5 метр килнъгиг хулдждж авхин тәлә эк мини букл джилдән бәмс кедж хулдсн биший. Дакад бишмүдиг кеерүлхин тәлә, ягъад болв чигн алтн хатхмр кергтә бәәсмн. Энүндн хойр джил шаху цаг бнъгрлә. Суулдн, айта гисн уячд бгч уюлгдла. Аш сүүлдн бел болсн бишмүдиг бәсдждж үзәд, әмтн таасад, дүрчкәсн биший. Энүг бәсәд биилдх, иигән-тиигән гарх дурн әвртә гидгәр күрдг билә. Тиим юмн аял бәәх билә! Эн бишмүдән кууки күргнд одсн цагтан бәсх збвтә... Кедү дакждж кууки авдрурн бдрдждж одсн: нам бәсдждж үзәд оркчквчн болх гих ухан ормн, зуг авдроньста, түлкүрнә экин хорт. Эн бишмүд куукиг даньгин бийүрн авлмн. Пол угъалждж йовад кууки авдринн бдр кесгтән зогсдмн. Эн бишмүдтәгъән, хаджудан бийдән тааста, ухата кургтәгъән хоюрн йовх дурн күрдмн. Тиигәд зогсдждж-зогсдждж авдрин күнд буркәсн гарарн илчкәд, кууки хәрү гарлмн.

Хаджудк хорад улм икдсн шууганд Салимат ухалджджсн тоотан мартв.

„Әндрин бийдн гертәсмдн гарч әрлг.—Чи мини кәвүңч, гарлсн эгчән чигн тевч збвтәт. Гергичн эгчичн гундав. Теруңәнчн му нерн—чини му нерн. Эгчән олдждж чадшгоч, герг олхч. Ташр деерн, теднәчн умскүләс мана калым үлү. Теруңдән оч цәәлгәдждж бг, цагин әвинь халәджджәгъад терүгән герәдн хәрүл. Терчн чамд дакждж керг угә. Иим үгмүд Салимт сонъсв.“

Гер дотрк улс цугъар эн үгмүдиг дөннәсн йир аамшгтә.

Аргъ уга, Хасан гарад, гергнүр орв.

Гергн урдк кевтән суусн ормасн босад, аамсн бәәдлгә, галисн нүдәрн залугъурн халәгъад, гейүрсн бәәдлинъ үзәд, кәл дорн ухан сегән уга харгъцад унв...

Серл орад, түрүн үзсн—хадждудн уульдж суусн залунь. Эн нульмсан арчад, гергнәнн усинь илв. Болв, генткн, болсн тоотиг ухалчкад, дор ормасн бсрәд босв. Әврәнн дурән, седклән билләд, садн-әлгән сонъсх кергтә, аргъ уга, әс гидждж энүг насн туршдн харацхәхмн.

—Би залу күмб, залу кевәр кех збвтәв. Чи мини эгчд әврәнн бишмүдән бгсн угач, күндлжджәхш. Аул цугъар энүнә тускар меднә. Чамаг герүрчн күргчкх,—гидждж гергнәнн сәәхн чирәгъинь әс халәс гиджджәгъад залунь келәд, ардан халәлго гарч одв.

Салимат кевтәд улдв. „Цуг эн төот зүүдн болхий! Нүдн дакнас харнъгъутрад, кәл-га-

рнъ сулдад, ухань эәдрв. Нәәлдг аргъ уга, ючъгад әс бгцхәсмб хадм-эгчд эн бишмүдиг, ючъгад әс заацхәсмб нанд, кенд ю бгхинь. Тәрүц юмн медгджджәхш. Медхд йир джаньгърга. Халиматин экнъ Салиматин әкүр дбрвн литр ордг биш, гурвхн цитр ордг мискәр дүурнъ тос илгәдждж гиджәнә, тер учар эн бишмүдиг бглго бәәсн болхий әдн? Дәрк мини, деедс гични, ода ягъдмб?...

***

Манъгъдуртн Кубаня ирәдлсн долъганд цоггдәд үдсн күн усна кәвәд гарч ирв. Эн Салимат бәәдждж.

Бишмүд... Цусн, нульмснд харлсн бишмүд, тиигдждж-тиигдждж Зубайдан аврт орв. Эн бишмүдиг Зубайдагъас ташр энүнә хадм эгчн буладждж авсн болдг. Тер, Зубайдан хадм эгчәсн гарсн кууки аш сүүлдн Фатиман нагъц-әкнъ болдждж-гарсн. Тегәд әмгн бнъгрхларн тер бишмүдиг зә куукиндән, герәслгә гидждж улдәсмн...

Куукиндән эн тууджиг келәд тәгсгчкәд, Минат ормасн босв. Куукинь урокан дасхар дакад үв. Энүнә нүднн Салимат, әмд мет зогсад бәәв. Эн дегъик харм болв. Умшджджсн гитринн мбр хоорндагъар Салиматин хар нүдн дүурн нульмста, бийн әмн-шир уга орн деер кевтсн болна. Фатима эн ухатагъан газа гарв. Кубаня кәвәд энүнә цогцинь үзгдсн болна, хама болв чигн мел му заята Салимат... Ююгъинь келхв... Ганцхн Салимат тиим зовлнъгта бәәсмб? Беринн әмнд күрсн хадм эгчн, бийн джиргәл үзлү тегәд? Ташр теруңә бийинн хадм эгч, мини нагъц әк?! Юнъгад тедн цугъар тиим хув тату бәәцхәсмб?..

Мел ганцхн эн, цуснд хатурсн, нульмснд угъагдсн бишмүд гемтә. Тиим ик зовлнъ үзүлсн эн, ягъад ода къртл авдрт тәвкнүн, тогъшрдждж кевтәв! Эн бишмүд мини герт бәәдждж, нанд кезәд чигн амр бгшго...

Фатима адгъмтагъар герүрн орв. Экн үрвәд ноос урдждж сууна. Аамсн бнъг гарсн куукиндән чирәд экнъ онь эгсн уга.

Манъгъдур брүндн экнъ үкрән саахар босчкад, бешд гал шатджа хиг үзәд, кууки мини нанас эрт босад бешән тұлдж гидждж байрлв, болв бешүр бдрәд, дотрн кенч шатджа хиг үзв. Шатлждж одсн бишмүдин нег тасрхагъинь бешәс татдждж гаргәд: „Деедс аялдтн, энчн юн болад одв... Хар бишмүд... Куукм, ягъснчн энв!“—гигъәд хортан гаран дүрхла—түлкүрн уга.

Дор ормдан экин амн зүүнөрв.

Куукинь нег мөслсн, болгә-амджджтагъар әкүрн халәдждж зогсв, куцәх збвтә кергә куцәсндән омгта, ба джджта бәәхн, хаджугъас халәхд медгнә. Эн йир байрта бәәнә.